

भुवा पर्वमा गाइने लोकगाथाहरूमा रस विधान

भुवा पर्वमा गाइने लोकगाथाहरूमा रस विधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सक्ताय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

- अर्चना थापा

२०७४

शोधार्थी
अर्चना थापा
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७४

शोधनिर्देशकको सिफारिस

भुवा पर्वमा गाइने लोकगाथाहरूमा रस विधान शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्रा अर्चना थापाले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७४/१२/

प्रा.डा मोतीलाल पराजुली

शोध निर्देशक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका विद्यार्थी अर्चना थापाले नेपाली विषयको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको भुवा पर्वमा गाइने लोकगाथाहरूमा रस विधान शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम .....
(विभागीय प्रमुख)
२. प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली .....
(शोध निर्देशक)
३. प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल् .....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७४/१२/

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु प्रा.डा. मोतीलाल पराजुलीको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यसको तयारीका क्रममा आफ्नो अमूल्य समय दिइ मलाई शोधकार्यमा अभिप्रेरित गर्नुका साथै सचेत र सजग गराउँदै निरन्तरता प्रदान गरी शोधपत्रलाई यस रूपमा ल्याउन समुचित मार्गनिर्देशन गर्नुहुने श्रद्धेय गुरु शोधनिर्देशक मोतीलाल पराजुलीप्रति अनुगृहित छु ।

शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृत प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमप्रति म कृतज्ञ छु । यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सहयोग, सुभावा र प्रेरणा दिनुहुने त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागका गुरुहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा आफुसँग भएका सामग्री तथा आवश्यक जानकारी प्रदान गर्नुहुने स्थानीय बासिन्दाहरूप्रति म सधैं ऋणी रहनेछु ।

विभिन्न पारिवारिक आर्थिक कठिनाइ हुँदाहुँदै पनि सदैव शैक्षिक उन्नति-प्रगति र सफलताको आशिर्वाद दिनुहुने मेरा पूजनीय बुवा रामबहादुर थापा, आमा विजया थापा र श्रीमान् टेकेन्द्र खड्काप्रति कृतज्ञ छु ।

यस शोधपत्रलाई छिटो छरितो र सहज रूपमा टङ्गन गर्ने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर कीर्तिपुरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष पेश गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०६५/०६७

क्रमाङ्क : २८०५३५/०६७

मिति : २०७४/१२/

सम्पर्क सूत्र : ९८४८४२०१२१

त्रि.वि.द.नं: ६-१-३२७-१-९८

.....

अर्चना थापा

शोधार्थी

विषयसूची

शीर्षक

पृष्ठ संख्या

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

विषयसूची

परिच्छेद : एक

शोध परिचय

१.१	विषय परिचय	१
१.२	समस्या कथन	२
१.३	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व	५
१.६	शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.७	शोध विधि	६
१.८	शोध पत्रको रूपरेखा	७

परिच्छेद : दुई

रस सिद्धान्तको परिचय

२.१	रसको परिचय	८
२.१.१.	रसको व्युत्पत्ति/अर्थ	९
२.१.२.	रसको परिभाषा	११
२.१.३.	रसको प्रयोग	१२
२.२	रस सिद्धान्त	१३
२.२.१.	रस सिद्धान्तको स्थापना र विकास	१३
२.२.२.	रस सामग्री	१६
२.२.३.	नवरसको परिचय	१९
२.२.४.	रस विरोधको अवस्था	२७
२.३	निष्कर्ष	२७

परिच्छेद : तीन

भुवा पर्वमा गाइने लोकगाथाको परिचय

३.१	भुवा पर्वको परिचय	२८
३.१.१.	भुवा पर्व अर्थ र परिभाषा	२८

३.१.२. भुवा पर्व आयोजना क्षेत्र	२९
३.१.३. भुवा पर्वको क्रमिक कार्यक्रम	३०
३.१.४. भुवा पर्वको महत्त्व	३२
३.२. भुवा पर्वमा गाइने लोकगाथा	३३
३.२.१. चाँचरी लोकगाथा	३३
३.२.२. चइत लोकगाथा	३६
३.२.३. रामचन्द्रकी धमारी लोकगाथा	३८
३.३. निष्कर्ष	४०

परिच्छेद : चार

सङ्कलित लोकगाथामा रसको परिचय

४.१. धनी चेलाको चाँचरी लोकगाथामा रस	४१
४.१.१. धनी चेलाको चाँचरीको मूल पाठ	४१
४.१.२. धनी चेलाको चाँचरीको कथा सन्दर्भ	४६
४.१.३. धनी चेलाको चाँचरीमा अङ्गी रस	४९
४.१.४. धनी चेलाको चाँचरीमा अङ्ग रस	५०
४.२. गन्यापजीको चइतमा रस	५२
४.२.१. गन्यापजीको चइतको मूल पाठ	५२
४.२.२. गन्यापजीको चइतको कथा सन्दर्भ	५५
४.२.३. गन्यापजीको चइतमा अङ्गी रस	५६
४.२.४. गन्यापजीको चइतमा अङ्ग रस	५७
४.३. रामचन्द्रजीको धमारीमा रस	५८
४.३.१. रामचन्द्रजीको धमारीको मूल पाठ	५८
४.३.२. रामचन्द्रजीको धमारीको कथा सन्दर्भ	६०
४.३.३. रामचन्द्रजीको धमारीमा अङ्गी रस	६१
४.३.४. रामचन्द्रजीको धमारीमा अङ्ग रस	६१
४.४. निष्कर्ष	६३

परिच्छेद : पाँच

उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१. उपसंहार	६४
५.२. निष्कर्ष	६५
सन्दर्भ सामग्री-सूची	